

Technická univerzita v Liberci

Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická

Katedra: Filosofie

Studijní program: Filosofie

**Studijní program:
(kombinace)** Filosofie humanitních věd

KRITICKÁ REFLEXE HUNTINGTONOVY TEZE O STŘETU
CIVILIZACÍ

CRITICAL REFLEXION OF HUNTINGTON S THESIS ON
CLASH OF CIVILIZATION

RÉFLEXION CRITIQUE DE LA THÈSE DE HUNTINGTON
SUR LE CHOC DES CIVILISATIONS

Bakalářská práce: 10-FP-KFL-055

Autor:

Lucie HORÁKOVÁ

Podpis:

Adresa:

Držkov 218

468 24, Držkov

Vedoucí práce: PhDr. David Václavík, Ph.D.

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 10. 12. 2010

KRITICKÁ REFLEXE HUNTINGTONOVY TEZE O STŘETU CIVILIZACÍ

Anotace

Zadáním mé bakalářské práce bylo podrobit kritické reflexi jednu z nejkontroverznějších a nejvlivnějších teorií dnešního světa, tezi Samuela P. Huntingtona o střetu civilizací. Mým cílem byl pokus o posudek zmíněné teorie za pomoci přímé konfrontace a následné komparace s názory jiných myslitelů. Byla projevována snaha nedělat závěry ve světle nedávných událostí, jejichž dopad můžeme spatřovat v dnešním světovém uspořádání. Výsledkem je objektivní porovnání existujících argumentů obohaceno o vlastní názor.

CRITICAL REFLECTION OF HUNTINGTON'S THESIS ON CLASH OF CIVILIZATION

Summary

The task of the thesis was to put one of the most controversial and influential theory of today's world, the thesis of Samuel P. Huntington on clash of civilization, to critical reflection. Its goal was to try to evaluate that theory with the help of direct confrontation and through subsequent comparison to the views of other thinkers. Effort and endeavour was extended not to draw any conclusions in the light of recent events, impact of which can be seen in today's world order. The result aimed to be an unbiased comparison of existing arguments enhanced by own opinion of the author of the thesis.

RÉFLEXION CRITIQUE DE LA THÈSE DE HUNTINGTON SUR LE CHOC DES CIVILISATIONS

L'annotation

Le sujet de mon oeuvre de bachelier était la réflexion critique d'une de théories des plus controversées et des plus influentes du monde actuel, la thèse de Samuel P. Huntington sur le Choc des civilisations. Mon but était la tentative d'évaluer la théorie mentionnée en la confrontant et comparant aux opinions d'autres penseurs. L'effort de ne pas faire les conclusions à la base des impacts évidents des événements récents était manifesté. Le resultat est une observation objective des arguments présents enrichée par l'opinion personnelle.

Obsah

I ÚVOD	3
II HUNTINGTONŮV STŘET CIVILIZACÍ	5
II – I Vymezení civilizací	6
II – II Rozdělení civilizací	7
II – III Střetávání civilizací	9
a) Západní moc	11
b) Kultura	11
II – IV Konflikty mezi civilizacemi	13
III FRANCIS FUKUYAMA: KONEC DĚJIN A POSLEDNÍ ČLOVĚK	15
III – I Konec dějin	23
IV KRITICKÁ REFLEXE	25
IV – I Odborná stránka	25
IV – II Dělení civilizací	26
IV – III Modernizace	27
IV – IV Huntington a globalizace	28
IV – V Kultura a lidská práva	29
IV – VI Otázka světového uspořádání	29
IV – VII Společné prvky	30
IV – VIII Shrnutí	31
V ZÁVĚR	33
VI POUŽITÁ LITERATURA	37
PŘÍLOHA Č. 1 VZNIKAJÍCÍ SPOJENECTVÍ	1
PŘÍLOHA Č. 2 ZÁPAD A ZBYTEK SVĚTA 1920	2
PŘÍLOHA Č. 3 CIVILIZACE PO ROCE 1990	3

I Úvod

Samuel Phillips Huntington (*18.4.1927, New York – 24.12.2008, Martha's Vineyard) je bezpochyby jedním z nejvýznamnějších politologů druhé poloviny minulého a první dekády tohoto století. Přestože jeho první publikace, nazvaná *Politický řád v měnicích se společnostech*, byla vydána již v roce 1963, a poté působil několik let jako odborný poradce prezidenta Cartera, do širšího povědomí se dostal až v roce 1993, kdy renomovaný americký časopis zabývající se politickou problematikou - *Foreign Affairs* - otiskl jeho článek s názvem *Střet Civilizací* (v originále *The Clash of Civilizations*). Pokud ne dodnes, tak jistě ještě dlouho poté, co se číslo s Huntingtonovým článkem dostalo na stánky prodejců, bychom jej mohli nazvat přinejmenším kontroverzním. Nešlo o nevybíravost, s jakou se vyjadřoval, ale spíše o revoluční prognózy původců ozbrojených i jakýchkoli jiných střetů v (té době) příštím století, ergo tisíciletí. Hrstkou stoupenců jeho tezí doslova převálcoval dav vedený Francisem Fukuyamou, který svoje myšlenky publikoval o pár let dříve a následně vydal knihu s názvem *Konec dějin a poslední člověk*, která je na pomezí pokračování a prohloubení jeho první publikace – *Konec dějin*. Těžko říct, zda to byli spíše Huntingtonovi stoupenci nebo spíše oponenti, kteří ho přiměli detailněji popsat svůj pohled na věc. Tak či onak v roce 1996 spatřila světlo světa kniha *Střet Civilizací, boj kultur a proměna světového řádu*.

A právě toto dílo je těžištěm mé práce.

Mým úkolem je podrobit tuto knihu „kritické reflexi“. Toto sousloví může být bohužel v dnešních dnech mylně vykládáno poměrně velkým procentem populace, neboť význam slova *kritika* byl léty zneužívání degradován na úroveň slova *zrhat* a jeho ekvivalentů. To je ovšem naprosto mylná interpretace. Pro přesný význam je potřeba prozkoumat toto slovo z etymologického hlediska. Slovo *kritika* pochází z řeckého *kritiké techné*, což se dá přeložit nejen jako činnost hodnocení, či posouzení, ale také jako ocenění. A proto cílem této práce není pouze upozornovat na nedostatky Huntingtonova díla, ale také na jeho přednosti a geniální prognózy, které jistě obsahuje.

V první části vás seznámím s Huntingtonovou knihou – čím se vlastně zabývá, jaké jsou jeho teze a cíle? Jaké jsou podklady, ze kterých vycházel?

Poté na podobné bázi rozeberu dílo Francise Fukuyami, neboť pouze díky přímé konfrontaci s opačným názorem je člověk schopen objektivní kritiky.

Třetí část věnuji již zmíněné kritice. Ať už si vybereme jakýkoli z výše uvedených významů slova *kritika*, pokaždé její aplikace implikuje vyjádření vlastního názoru, nehledě na to, zda je pozitivní nebo negativní. Proto tuto část obohatím o svůj vlastní pohled na věc. Bylo by pošetilé si myslet, že se můj rozhled a kvalita posudků může alespoň rovnat těm, jimiž disponoval Samuel Huntington, a proto nebudu mít tendenci stavět své myšlenky nad ty jeho.

II Huntingtonův střet civilizací

Jak již název samotný napovídá, pilíři Huntingtonova díla jsou kultury a kulturní identity, avšak tyto slouží jen pro pochopení celého zbytku díla – příčiny, průvodní jevy a především následky rozdílů mezi nimi. Utvoření a soudržnost těchto civilizačních identit by se do jisté míry dalo přirovnat k víře v určité filosofické předpoklady a jejich převedení do praxe. Mezi tyto filosofické předpoklady počítáme zejména základní hodnoty, které tyto kultury uznávají, společenské vztahy, zvyklosti a celkový názor, jímž se od ostatních kultur zcela odlišují. A právě poměr vzájemných vzdáleností pomyslných center těchto předpokladů vymezuje tu tenkou hranici mezi příbuzností a odlišností, kooperací a ignorací a v nejzazších případech i mezi mírem a válkou.

Huntingtonova teze vychází z doby po studené válce. Pohybujeme se tedy v období na přelomu 80. a 90. let minulého století. Je v podstatě reakcí na článek Francise Fukuyami *The end of history?*, který byl publikován v roce 1989 v časopise *The national interest*.

Autor dochází k závěru, že dosavadní bipolární svět dříve nebo později metamorfuje na svět sedmi nebo osmi hlavních civilizací, kdy skoro v každé civilizaci můžeme najít jednu z nejvýznamnějších zemí světa. Právě s koncem studené války vyvstalo několik tezí nebo-li paradigmat světové politiky. Tato paradigmata jsou nezbytným vodítkem a průvodcem světa na poli mezinárodním politiky. S nadsázkou lze říci, že bez těchto tezí by existoval ve světě pouze zmatek. Těchto modelů je zapotřebí nejen proto, abychom byli schopni utřídit realitu a vyvodit obecné závěry, ale také abychom porozuměli kauzálním vztahům mezi fenomény, abychom mohli předpovídat tendenci budoucího vývoje a v neposlední řadě abychom zvolili k dosažení cílů správnou cestu.⁽¹⁾

Nová generace odvážných paradigmat by se skoro dala klasifikovat jako průvodní jev každého většího zásahu do politické mapy světa. A jakože pád Sovětského svazu byl jedním z velkých zvrátů, není překvapením, že se takových paradigmat po studené válce vyrojilo hned několik. Nicméně postupem času se ukázalo, že ani jedno z nich nedokázalo přesně

¹ Huntington, S. P. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Přeložil Ladislav Nagy. Praha: Rybka Publishers, 2001. str. 18

popsat vývoj situace ve světě. Jakoby politologové celého světa byli zničehonic svázáni Heisebergovým principem neurčitosti. Heisebergův princip je teorie, která říká, že nemůžeme současně znát pozici a hybnost daného objektu a to vzhledem i k naší preciznosti. Nejčastěji se využívá v kvantové fyzice. Teze politologů měly totiž z velké míry určité nedostatky a jistá omezení. A pokud paradigma vysvětlovalo jednu z událostí velmi dobře, na druhou stranu nebylo schopné pojmout jiné okolnosti. Hlavním cílem bylo, resp. stále je, nalézt paradigma, které by vysvětlovalo více klíčových událostí najednou a umožnilo lépe pochopit interakce ve světě. Za takové paradigma by se dalo považovat paradigma civilizační, které všechny předešlé teze vesměs spojilo v jednu. Za jeho velkou přednost je považována schopnost odlišovat důležité od nedůležitého. Pro vymezení civilizačního paradigmatu je nutné pochopit, na čem tato teze stojí. Základním kamenem civilizačního paradigmatu je jak jinak, než civilizace.

II – I Vymezení civilizací

Vymezení tohoto pojmu spadá už do dávných dob. Civilizacemi se zabývali už dávno různí historikové či sociologové. Huntington ve své tezi definuje civilizaci pěti základními faktory. Pro toto vymezení je esenciální schopnost rozlišování mezi civilizacemi v plurálu a civilizací v singuláru. V dřívějších dobách například k popsání tohoto pojmu stačilo poukázat na rozdíly mezi civilizovanou společností a tou barbarskou, které se jedna od druhé lišily nejen svou gramotností, ale třeba také správním systémem. V devatenáctém století však došlo ke zlomu, který implikoval zcela odlišné chápání tohoto pojmu. Dospělo se k závěru, že nelze vymezit pouze jeden standard, dle kterého by bylo možné rozhodnout co civilizované je a co už není, jelikož každá z civilizací považuje za civilizované něco jiného.

Vesměs je civilizace určitou kulturní entitou. Pojem kulturní entita se vztahuje k celkovému způsobu života. Dalo by se říci, že civilizace je kulturou ve velkém. Počátky těchto myšlenek lze nalézt již ve starověkém Řecku.

Civilizace jsou komplexními celky, odkazující na svůj komplexní celek. Znamená to, že jakákoliv jejich část vyplývá z celku. Jak můžeme civilizaci definovat? Co určuje její rysy? Huntington civilizaci definuje na základě několika charakteristik. Civilizace mají určité společné prvky, mezi něž řadíme např. jazyk, dějiny, zvyky a v neposlední řadě i náboženství. Civilizace, do které člověk patří, představuje nejobecnější rovinu, s níž se sám silně

ztotožňuje. Civilizace to jsou ona nejširší „my“, uvnitř kterých se cítíme kulturně doma a která nás odlišují od ostatních „oni“.⁽²⁾

Další charakteristikou, kterou Huntington používá je, že civilizace je smrtelná a na druhou stranu dlouhověká. Určitým způsobem se vyvíjí v čase a reaguje na vnější podněty. Civilizace se mohou různě družít.

Poslední charakteristikou, neméně důležitou než ty ostatní, zůstává fakt, že pojem civilizace nelze zaměňovat s pojmem stát. Civilizace není politickou institucí. Znamená to, že si nemůže vynucovat pořádek, nevybírání daně. Civilizace v sobě většinou zahrnuje více politických jednotek. Těmito jednotkami nemusí být přímo státy, ale i různé federace, městské státy nebo říše.

II – II Rozdělení civilizací

Nezbytně nutné pro pochopení Huntingtonovy teze o střetu civilizací je pochopit, na jaké civilizace autor svět rozděluje. Americký politolog se ve své koncepci vesměs shoduje s obdobnou teorií dělení civilizací německého filosofa a politologa Oswalda Spenglera a dílem *Studium dějin* britského historika Arnolda Josepha Toyenbeehe. Většina autorů se v rozdělování civilizací shoduje, tedy alespoň v těch hlavních. Hlavním východiskem pro rozdělení civilizací je náboženství. „Velká náboženství jsou základy, na nichž spočívají velké civilizace“. Samuel Huntington rozlišuje těchto sedm hlavních civilizací:

- Čínská.

Tato civilizace vystihuje společnou kulturu Číny, nicméně překračuje i hranice Číny. Autor ji dříve nazýval konfuciánskou, ale došel k závěru, že tento název není zcela výstižný.

- Japonská.

Jedna z mála civilizací, která se ztotožňuje zároveň se státním uspořádáním.

- Hinduistická.

² Huntington, S. P. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Přeložil Ladislav Nagy. Praha: Rybka Publishers, 2001. str. 35

Klíčovou rolí v této civilizaci hraje hinduistické náboženství. Hinduismus má v mnoha zemích různé podoby, ale v kořenech vychází z totožných základů. Někdy je též nazývána jako indická, ale výraz indická není úplně přesným vymezením.

- Islámská.

Její společným prvkem je islámské náboženství, které má sice mnoho podob, ale velice silné kořeny v různých kulturách.

- Západní.

Jedna z nejmladších civilizací. Skládá se ze tří částí = evropské, severoamerické a latinskoamerické.

- Latinskoamerickou civilizaci můžeme považovat buď za samostatnou nebo za tzv. subcivilizaci uvnitř Západní civilizace. Její vývoj byl zcela odlišný než u evropské a severoamerické. Hlavní spojitost lze hledat v silných katolických základech a v autoritářské kultuře. Pro Huntingtonovu tezi se jeví možnost samostatné civilizace jako přijatelnější.

- Evropa, Severní Amerika s Austrálií tvoří hlavní linii Západní civilizace. Západní civilizace je poměrně rozsáhlá a vychází hlavně z toho, čemu se dříve říkalo západní křesťanstvo.

- Africká.

Většina myslitelů tuto civilizaci příliš neuznává. Sever tohoto kontinentu náleží k islámské civilizaci a podstatná část Afriky se do relativně nedávné doby skládala z kolonií. Nicméně Afričané se v posledních letech čím dál více vracejí ke svým kořenům, ke své identitě a tak můžeme hovořit o vzniku africké civilizace.

- Pravoslavná.

Vznikla na základě promíchání západní a východní křesťanské církve, i když znatelné odchylky se začaly objevovat už v dřívějších dobách. Za doby Sovětského svazu byla kultura potlačena ideologií, ale nyní po rozpadu SSSR se Rusko stává opět ústředním státem pravoslavné civilizace.

Mapu rozdělení těchto civilizací nalezneme v příloze č. 3 *Civilizace po roce 1990*.

II – III Střetávání civilizací

Jakkoli se nám minulost může zdát krutá, až brutální, tak starověké civilizace se příliš nestřetávaly. Pokud si už uvědomovaly koexistenci nějaké další, neměly zapotřebí a hlavně ani prostředky na vzájemnou bližší komunikaci. Dnes bychom řekli, že vztahy mezi nimi byly vcelku chladné, ale přesnější by asi bylo říci, že žádné ani nebyly. Postupem času bylo navazování kontaktů pasivitou všech ostatních svěřeno do rukou obchodníků a dobrodruhů, jejichž zájem byl čistě obchodní, respektive poznávací. Tato vzájemná izolace umožnila relativně nevyrovnaný vývoj těchto civilizací. Ale bylo celkem jasné, že jakmile si jedna z civilizací uvědomí svou technologickou nadřazenost vůči některé z těch zbývajících, nebude váhat ji zneužít. Skoro až překvapivě se touto civilizací stala ta Evropská a zvrnutí dobrodružných výprav v ty kolonistické na sebe nenechalo dlouho čekat. Následovaly různé ideologické konflikty, které na počátku 20. století vyústily v první světovou válku a následně v druhou světovou válku. Na konci dvacátého století se však nacházíme ve zcela odlišné situaci než dříve. Ty tam jsou doby, kdy si jedna civilizace stěží uvědomovala, že na (placatém) světě není sama. S moderní (především komunikační) technologií jsme si všichni blíží. Jenže než jsme si pořádně uvědomili, co to znamená, tak už začaly přicházet negativní dopady tohoto „sblížení“. Nejzákladnější dogmata „civilizovaných“ civilizací byla vystavena přímé konfrontaci. Nepřípravenost světa na tyto střety měla více méně dva důsledky - za prvé, pominula „západní expanze“, která dosahovala svého vrcholu ve 20. letech dvacátého století a naopak začala „revolta proti Západu“. Za druhé, mezinárodní uspořádání se rozšířilo mimo oblast Západu a získalo multifunkční ráz. Mimo-západní civilizace si více uvědomují své identity a tzv. pozápádnění se velmi brání. Velkou roli v dnešním světě začíná opět jako dříve přebírat náboženství.

Mnoho z nás, co žijeme v civilizaci Západní, se domnívá, že žijeme v tzv. „civilizaci univerzální“. Zní to, jako kdyby civilizace byly sjednoceny v jednu, ale ve skutečnosti to může být pouze iluze. Tento pojem je výmyslem Západní civilizace. Na konci dvacátého století slouží pojem této civilizace k ospravedlnění kulturní nadvlády Západu a zdůraznění nutnosti napodobňovat západní praxi a instituce.⁽³⁾ K tomuto pojmu Západ došel na základě

³ Huntington, S. P. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Přeložil Ladislav Nagy. Praha: Rybka Publishers, 2001. str. 63

několika faktorů. Za první z nich můžeme považovat konec studené války, kdy liberální demokracie zvítězila nad komunismem. Nicméně politické ideologie nejsou pro ostatní civilizace tím největším motorem. Politické ideologie jsou vesměs výmyslem civilizace západní. V moderním světě je ústřední hybnou silou náboženství. Bylo by chybné domnívat se, že vítězství Západu po pádu sovětského bloku je i vítězstvím muslimů nebo Číňanů. Těmto civilizacím nezbývá nic jiného než přijmout liberalismus jakožto jediné východisko. Druhým faktorem je názor, že obchod, turismus a komunikace obecně spoluvytváří společnou světovou kulturu. U některých myslitelů převládá názor, že tato interakce je určitou zárukou míru. Tato interpretace je však nepravdivá. Nelze se na ní zcela spoléhat. Růst obchodu může světovou politiku dostávat do velmi svízelných situací. Ne každý obchod je proveden ke spokojenosti obou stran.

Asi největším faktorem, který přispěl ke zrodu myšlenky univerzální civilizace, je proces modernizace. Západ se domnívá, že modernější rovná se technicky vyspělejší nebo industrializovanější rovná se lepší. Nicméně hodnoty, které jsou na Západě tolik vyzdvihovány, nemusí být ve zbytku světa tak důležitými.

Toto, dalo by se říct sebevědomí západu a jeho pozápádnování ostatních civilizací zapříčinilo rozporuplné reakce. Jednou z nich je odmítání západních vlivů. Takovým příkladem může být Japonsko, které stojí pevně na svých základech, jde si vlastní cestou a je tak trochu izolováno. Druhou cestou je přijetí západních vlivů. Připustit fakt, že proces modernizace je nevyhnutelný a že jde ruku v ruce s pozápádněním. Příkladem zde může být Turecko. Přijetí této cesty znamená v podstatě vytvoření kultury nové a odproštění se od svých kořenů, což je velmi dlouhá a bolestná cesta. Samozřejmě ne přijatelná pro všechny. Tato cesta se nazývá kemalismus.

Cestou středu je tzv. cesta reformismu, která je asi nejvíce zastoupená mezi nezápádními civilizacemi. Tato cesta je pokusem sloučení modernizace a zároveň pokusem zachovat zvyky a instituce domácí kultury. Třetí cesta se jeví jako nejpřijatelnější. Faktem totiž zůstává, že není nezbytně nutné, aby modernizace šla ruku v ruce s pozápádněním. Některé společnosti mají s modernizací problémy, ale neexistuje žádný jasný důkaz o tom, že muslimskému světu zabránilo ve vývoji ke kapitalismu islámské náboženství. Modernizace

neznamená nutné pozápádnění, jak se mylně Západ domnívá. Společnosti se mohou modernizovat i bez tohoto vlivu. A v zásadě modernizace posiluje tyto kultury více a oslabuje relativní moc Západu.

a) Západní moc

Západní moc se na jedné straně jeví jako úchvatná. Má silnou ekonomickou pozici, řídí mezinárodní bankovní systém, má hlavní slovo na poli mezinárodní komunikace. Tento výčet by byl určitě velmi dlouhý. Západu se nedá upřít, že je jedinou civilizací, která má strategické zájmy v civilizacích ostatních. Na druhé straně je vidět, že moc Západu chabne. Hlavní ekonomická centra se přesouvají do východní Asie. Na vzestupu stojí také Indie. Západní svět si vytváří mnoho nepřátel a to hlavně v islámských zemích. Je složité říci, které z těchto tvrzení je pravdivější. V určité míře nepochybně všechna. Bezesporu moc Západu je stále obrovská, ale postupné oslabování nás staví před otázku kam až povede. Jak dlouho toto oslabování bude trvat, nedokáže nikdo odhadnout. Faktem zůstává, že Západ byl na vrcholu počátkem 20. let minulého století. Pravdou je, že od těchto let moc Západu slábne, ať už si to připouštíme či nikoliv.

Nadvláda civilizace vždy souvisí s mocí, se kterou disponuje. Tato moc je determinována hospodářským produktem, vojenským potenciálem a územím, které daná civilizace ovládá. Jak už bylo řečeno, západní civilizace byla na vrcholu ve 20. letech 20. století. Jaký byl rozsah moci této civilizace můžeme vidět v příloze č. 2 *Západ a zbytek světa 1920*. Přitažlivost Západu od těchto let rapidně klesá. Po dlouhá staletí se Západ snažil přesvědčit všechny ostatní, že jeho odpověď na otázku „jak žít?“ je ta nejlepší. Teď doufá, že jim bude dlouho trvat, než si uvědomí, že to nemusí být pravda. Světové civilizace se vrací ke svým kořenům, ke svým identitám a tím roste i jejich sebevědomí a síla. Demokratizací nezápadních civilizací je posilován fakt vzniku různých protizápadních hnutí v těchto zemích.

b) Kultura

Dalším faktorem, kterým je moc Západu oslabována, je návrat kultur ke svým náboženským kořenům. Huntington v podstatě zaměňuje pojem kultury s pojmem civilizace. Kdybych měla být konkrétnější, používá pojem kultura za synonymum pojmu civilizace. Ve svém díle pojmy těchto dvou slov nerozlišuje. Z tohoto důvodu bych se pustila do podrobnějšího rozboru pojmu kultura. Objasněním pojmu kultury se zabývali již staří Řekové. Poprvé o něm píše Cicero ve svém díle, který tento pojem použil jako překlad pro

Platónův pojem „Péče o duši“. Kultura pochází z latinského slova *colere*, které znamená pěstovat a právě Cicero jej převedl do duchovní oblasti jakožto *cultus amini*, tedy pěstění ducha. V 16. století pro nás dostal pojem kultury zřetelnější rámeček. Pojem kultury se tak používá pro určitý rámeček vybraných lidských činností jako umění, hudba, literatura nebo filosofie. Dle úrovně kultury jednotlivců pak rozlišujeme, zda jsou více kultivovaní nebo zda jsou kultivovaní méně. V dnešní moderní společnosti se však význam tohoto pojmu posunul opět o krok dále. Je jím chápána určitá životní úroveň jednotlivců a společnosti, na níž se podílejí všechny národy světa. Každý z národů má potřebu neustále zvyšovat svou kulturní úroveň. Pro Huntingtona však kultura stojí na jednotlivých civilizacích a představuje tak propastné rozdíly mezi nimi. Není tedy něčím, co by jednotlivé civilizace spojovalo. Kultura tak u Huntingtona zahrnuje z velké části složku náboženskou, poté historickou, politickou a etnickou. Kulturní identita pro něj pak představuje nejdůležitější faktor rozhodující o spojenectvích a válkách ve světovém dění v období po konci studené války. Není to tedy politická rovina, která bude představovat překážky ve světovém uspořádání, ale jsou to právě kulturní rozdíly, které budou zastoupeny jednotlivými civilizacemi. Na počátku 90. let Huntington vyzníval, že v některých státech dochází k tzv. krizím identity. Nejčastěji k tomuto jevu docházelo ve státech, kde bylo zastoupeno víc civilizačních okruhů. Tento jev jsme mohli vidět například v Turecku nebo Rusku. Je pravdou, že v člověku samotném se spojuje více identit najednou. Převážit může pouze jen jedna, která rozhodne jakým směrem se člověk bude ubírat nebo jak bude jednat. Z tohoto důvodu představují kulturní identity rozhodující faktor pro odlišnost jednotlivých civilizací. Tento faktor v současném světě stále víc a víc nabývá na významu.

Lidé potřebují mít určitou jistotu a mají snahu někam patřit. Víra jim tuto jistotu dává. Jelikož dochází k velké migraci do měst, kde se lidé neznají, mají potřebu někam se zařadit. Náboženství jim poskytuje přinejmenším iluzi bezpečí a propůjčuje jim pocit nezávislosti na Západu, ale zároveň tímto krokem neodmítají modernizaci.

Nejčastěji k tomuto fenoménu dochází v Asii a v islámských zemích, které se za poslední léta vyvíjí nejdynamičtěji. V Asii je možná tento fenomén zaznamenatelný více. Sebevědomí Asie vzrostlo neskutečným způsobem za poslední tři desetiletí. Za tímto růstem sebevědomí stojí nepochybně velký hospodářský růst. Muslimové naopak hledají zdroj identity a stability v islámu. Mají snahu společnost modernizovat, nikoliv však za pomoci

západních vlivů, nýbrž za pomoci svého náboženství. Islám je totiž jejich způsobem života a soudržnost muslimů je pro západní mozek nepochopitelný. Dalším faktorem, který podporuje islámskou civilizaci, je růst populace v těchto zemích.

Je zřejmé, že růst obou těchto civilizací nemůže být nekonečný. Dle Huntingtona se v příštích desetiletích růst Asie zpomalí a do světového dění zasáhne Indie. Současně vzroste moc islámského obrození, což v konečném důsledku povede k nárůstu islámské militantnosti. Důsledkem toho moc Západu ochabne, přičemž nebude docházet pouze ke konfliktům mezi nezápadními společnostmi a Západem, ale i mezi národy nezápadních civilizací navzájem.⁽⁴⁾

To co Huntington považuje za ústřední prvek jednotlivých civilizací, jsou ústřední státy. Jediná civilizace, která ústřední stát postrádá, je civilizace islámská. Ústřední stát funguje jako zdroj řádu pro civilizaci. Pro civilizaci je též podstatné ustanovení hranic, tedy vymezení území, odkud a kam až sahá.

Mezi další typy států, které rozlišuje, jsou státy členské, osamocené, rozpolcené či rozštěpené. Nejdůležitějším typem státu však zůstává stát ústřední, který je pro danou civilizaci jakýmsi vzorem a vůdcem v jednom. U ostatních států civilizace vzbuzuje autoritu a je určitým vodítkem, kam by se civilizace měla ubírat. Zároveň je reprezentantem dané civilizační kultury.

II – IV Konflikty mezi civilizacemi

Je zřejmé, že v budoucnu se ve světě mezi jednotlivými civilizacemi budou vytvářet různá účelná spojení. Nicméně vztahy mezi odlišnými civilizacemi nikdy blízké nebudou. Kontakty mezi civilizacemi budou mít nejrůznější charakter - od chladných vztahů až po různé ozbrojené konflikty. V mnoha případech vznikne cosi jako „studený mír“. Tento jev je příznačný pro vztahy mezi islámem a Západem. Hlavním vyústěním Huntingtonovy teorie je tedy nastávající konflikt civilizací v důsledku rozdílnosti kultur odlišností jednotlivých náboženství.

V konfliktech, které vznikají, budou problémem převážně tyto jevy:

⁴ Huntington, S. P. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Přeložil Ladislav Nagy. Praha: Rybka Publishers, 2001. str. 136

1. Boj o relativní vliv na utváření světového dění a akce mezinárodních organizací jako OSN, MMF
2. Soupeření o relativní vojenskou moc, což se projevuje ve sporech ohledně nešíření zbraní hromadného ničení
3. Souboj o ekonomickou moc a blahobyť, jenž se projevuje ve sporech o obchod a investice
4. Konflikty v personálních otázkách, tj. snahy státu jedné civilizace ochraňovat své příbuzné v civilizaci jiné
5. Spory o hodnoty a kulturu, které se stávají příčinou konfliktů tehdy, když se nějaký stát snaží své hodnoty vnutit lidem z jiné civilizace
6. Občasné spory o území, kdy hlavními účastníky hraničních konfliktů zůstávají ústřední státy civilizací ⁽⁵⁾

To jsou hlavní otázky, které vyvolávají konflikty už po celá staletí. Pokud nějaký spor mezi civilizacemi vypukne, civilizace sobě bližší budou mít snahu ihned se sjednotit a získat tak podporu. To jak se jednotlivé civilizace budou v průběhu příštích desetiletí střetávat, je dost dobře patrné v obrazové příloze č. 1 *Vznikající spojenectví*. Problém může vyvstat, pokud se zeptáme, jak moc jsou schopni obyvatelé jednotlivých zemí promlouvat do politické oblasti a vyjadřovat svůj souhlas nebo nesouhlas s postojem své civilizace. Ne všichni musí zastávat hodnoty, které civilizace, k níž náleží, vyzdvihuje. Je otázkou, zda civilizace umožní těmto jedincům v budoucnosti projevit svůj názor.

Civilizační paradigma poskytuje jedno z vodítek, jak lze nahlížet na dění na mezinárodním poli. Nelze tvrdit, zda je pravdivé nebo není. To co je cílem mé práce je podrobit jej kritice. Aby má kritika byla konstruktivní, je třeba prozkoumat i jiná paradigma. V další části své práce bych z tohoto důvodu důkladněji rozebrala dílo Francise Fukuyamy.

⁵ Huntington, S. P. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Přeložil Ladislav Nagy. Praha: Rybka Publishers, 2001. str. 246 - 247

III Francis Fukuyama: Konec dějin a poslední člověk

Kniha Francise Fukuyami *Konec dějin a poslední člověk* je označována jako protiklad Huntingtonovy teze o Střetu civilizací. Na dalších stránkách bych proto rozebrala podrobněji Fukuyamovo dílo, které je často označováno stejně jako dílo Huntingtona za velmi kontroverzní.

Ústřední myšlenka tohoto díla se zrodila v době konce studené války, na sklonku roku 1989, kdy demokracie a tržní hospodářství zaznamenaly vítězství nad komunismem. Na základě tohoto faktu Fukuyama předpokládá, že tento proces přivede k liberální demokracii podstatnou část lidstva. Z tohoto důvodu Francis Fukuyama přichází s tezí, ve které tvrdí, že se nalzáme na konci světových dějin. Přestože existují na světě oblasti, které se tomuto procesu bránily, jiné formy ideologií neprokázaly takovou životaschopnost. Jedná se tak o velmi optimistickou a ojedinělou teze tohoto charakteru.

Podklady pro své myšlenky Fukuyama čerpá z doktrín jiných autorů. Mezi mnoha „vyčnívajících“ především dva – Georg W. F. Hegel a Karl Marx. Oba myslitelé věřili, že lidstvo spěje ke konci a to k takovému, který uspokojí jeho nejhlubší touhy. Pro Hegela tento konec představoval liberální stát, kdežto pro Marxe naopak komunistická společnost. Pro Hegela je základní myšlenka společnosti svoboda. Ta je důležitou součástí uspořádání vztahů mezi státem a občanem. Hegel je také jedním z mála, kteří nepřisuzují velkou váhu autoritám.

Svou tezi Fukuyama dokládá fakty, kdy všechny vlády, jak demokratické, tak autoritativní, procházejí krizemi, ale pouze legitimní vlády mohou přežít. Nevylučuje, že totalitní systémy mohou fungovat, ale pouze po určitou dobu. Kamenem úrazu je pro ně postupná ztráta kontroly nad systémem. Pokud se podíváme, jak se za poslední století měnily režimy v jednotlivých zemích, dojdeme k závěru, že většina států, dříve nebo později, došla rozličnými cestami k systému demokratickému. Z různých typů režimů, které se objevily v průběhu lidských dějin, od monarchií, aristokracií přes náboženské teokracie po fašistické a komunistické diktatury tohoto a minulého století, je jedinou formou vlády, jež přetrvala nedotčena do konce dvacátého století, liberální demokracie.

Na základě tohoto faktu autor dochází k závěru, že svět nyní dospěl do bodu, kdy je velmi těžké si představit, že by byl jiný, respektive *jak* jiný by měl být. Už jen stěží nalzáme

nějaké výrazné zlepšení, které by učinilo svět, ve kterém žijeme lepším. Proto se Fukuyama uchyluje k závěru konce dějin. Dle něj jsme dospěli do stavu, kdy už není jak zlepšovat stávající uspořádání a jestli ano, tak pouze minimálně.

Odmítavé reakce na Fukuyamovy knihy mohou proudit z nedostatečného pochopení smyslu slova *dějiny*, ve kterém ho aplikuje. Pojem dějin je v díle chápan jako smysluplný vzorec vývoje lidských společností. Nelze být brán pouze jako encyklopedická data, která jdou za sebou, jak by se mnoho z nás mohlo mylně domnívat. To nás ovšem staví před problém, jaký smysluplný vzorec by byl tím nejlepším, tak aby nám dokázal vše jasně vysvětlit.

Touto problematikou se zabývali již staří Řekové, kteří se domnívali, že dějiny jsou cyklické. Tedy, že se po nějakém čase opakují. Jejich závěry posléze velmi obohatil svým bádáním Immanuel Kant. Předpokládal, že dějiny mají určitý konečný bod a tím je nějaký nejvyšší cíl, z kterého je člověk schopen dějiny pochopit. Pro Kanta byla nejvyšším cílem lidská svoboda. Na jeho myšlenky navázal později jeho žák, již zmiňovaný Hegel, který Kantovy myšlenky dotáhl do konce.

Hegel tvrdil, že dějiny jsou procesem konfliktů a rozporů, v němž se různé politické systémy střetávají a dostávají se do bodu, kde zvítězí svoboda na zemi. Ztělesněním této svobody je pro Hegela liberální demokracie. Nicméně tato vize si našla relativně početnou skupinu odpůrců. Jedním z kritiků byl i Karel Marx. Marx se od svého předchůdce liší především v pohledu na to, která společnost má stát v čele v momentu dosažení tohoto bodu. Na vrcholu Marxova konečného bodu má stát proletariát a následné uskutečnění komunistické utopie. Po myšlenkách těchto dvou velkých autorů samozřejmě přišly i jiné, ty ale nedokázaly natolik zaujmout. Jedním z důvodů proč natolik neoslovily, byl i historický pesimismus, který se začal pozvolna linout lidskou společností. Faktem ovšem zůstává, že je mnohdy lepší se na pojem dějin dívat pesimisticky s tím, že došly ke svému konci, jelikož optimistický pohled z nás někdy činí naivní bytosti, pokud se ukáže jako mylný.

Otázkou ovšem zůstává, jestli dějiny dojdou všeobecným vývojem směrem k liberální demokracii? Jsou tedy dějiny i směřované? Pokud by dějiny neměly být cyklické, vyplývá nám, že by měly být směřované. Toto směřování určuje především vědecké poznání a konflikty společnosti. Například válka, obecně vnímaná jako negativní průvodní jev lidské

existence, nás posouvá o krok dál. Státy modernizují technologie, mobilizují armádu a snaží se vytvořit silné státní systémy se schopností řídit.

Dalším faktorem, kterým je směřování dějin určeno, je podmaňování přírody člověkem. Tedy ekonomickým rozvojem. Zvyšuje se propojenost trhů jednotlivých zemí, a tím se zvyšují požadavky na dělbu práce, ergo se jednotlivé společnosti posouvají kupředu.

Tím, co určuje směřovanou dějin, je tedy moderní přírodověda. Moderní přírodověda poskytuje lidem uspokojení po touze objevovat nové a zároveň jim dává pocit bezpečí, který je pro člověka jedním z nejdůležitějších. Na druhou stranu ale tento svět bezpodmínečně nezaručuje lidem pocit štěstí.

Asi většinu z nás napadne otázka: „Jaký by byl svět bez vědeckého pokroku? Kam by se ubíral bez moderní přírodovědy?“

Pokus o život ve světě bez jakýchkoliv technických pokroků bylo možno pozorovat v 60. letech u některých skupin, které viděly smysl života v tzv. „návratu k přírodě“. Svou inspiraci čerpali od francouzského filosofa Jeana Jacquese Rousseaua, který tvrdil, že opravdových potřeb člověka je málo. Člověk pouze potřebuje ukrýt před živly potravy. Člověk se stává marnivým až s nástupem moderní technologie. Pokud by odmítl otročinu moderní technologie, vrátil by se k přirozenosti. Avšak už jen představa převedení této ideje do reality se jeví jako velmi komplikovaná, až nemožná. Nehledě na ekonomickou a pravděpodobně i sociální regresi, ke které by tento počín vedl. Většina věcí každodenního života, které dnes již bereme jako jeho samozřejmost (např. moderní medicína a hromadné sdělovací prostředky) by během několika okamžiků zmizela.

Další variantou je, že bychom nynější pokrok nechali ustrnout v takovém stavu, ve kterém se nyní nachází. Jak lze ale poznat, že nynější stav moderní přírodovědy je uspokojující? Bezpochyby by se toto ustrnutí podepsalo na vývoji hospodářského růstu.

Tudíž je velmi nepravděpodobné, že by se svět moderních technologií vzdal. Jistě, vždy tu budou určité skupinky lidí, které budou inklinovat k návratu k přírodě, ale je velmi nepravděpodobné, že by se tak rozhodli všichni. Na základě těchto skutečností Fukuyama dochází k závěru, že dějiny jsou směřované a jejich hlavním motorem je moderní přírodověda, jelikož možnost jejího opomenutí je v podstatě nepravděpodobná. Pro tento

moderní technologický svět se kapitalismus ukázal daleko účinnější než centrálně plánované systémy. Nové technologie se v něm lépe adaptují a i z ekonomického hlediska je liberální demokracie životaschopnější. Komunistické režimy neposkytují dostatečnou motivaci ani prostor pro inovaci, a proto mají tendenci stagnovat. Tudíž ani jejich ekonomiky se nemohou dále rozvíjet. Tyto režimy sice mohou ve státech vydržet pár generací, nicméně dříve či později však nestačí ekonomickému rozmachu kapitalistických států. Stupeň svobody společnosti je dán tím, do jaké míry reguluje a plánuje kapitalistickou ekonomiku.⁶ Pro rozvinuté země je toto silným stimulem k přijetí světové kapitalistické kultury. Žádná jiná cesta se dodnes neukázala jako životaschopná.

Na světě ovšem neexistují pouze vyspělé státy - velký počet států patří mezi země rozvojové. S nadsázkou a snad i jistou dávkou škodolibosti by se dalo říci, že jejich nefungující infrastruktura zamezuje vytvoření podmínek, nutných pro profit z kapitalistického režimu. Pro tyto méně rozvinuté státy mohlo být komunistické uspořádání nepatrně výhodnější nežli uspořádání kapitalistické. Pro tyto země je důležitější vytvořit dobře fungující průmyslovou společnost. Navíc centrálně plánované hospodářství poskytovalo těmto zemím určitou stabilitu. To je jedním z hlavních důvodů, proč marxistická teorie byla životaschopná tak dlouho dobu. Přesto tyto země začaly pociťovat jistou zaostalost oproti vyspělým státům. Jednou z teorií, která komunistickému režimu v těchto zemích prodlužovala život, byla teorie dependencí, která byla velmi populární především v Jižní Americe. Tato teorie se staví razantně proti kapitalismu. Říká, že kapitalismus v Evropě neožebračuje dělnickou třídu, ale tím, že napomáhá jejímu růstu, naopak parazituje na koloniích a jistým způsobem je vykořisťuje. Pravdou ovšem zůstává, že politické systémy, které vznikly na základě teorie dependencí, byly velmi neliberální, což si mnoho zemí velmi dlouhou dobu neuvědomovalo.

Hodně rozvojových zemí má pocit, že jsou v nevýhodné pozici. Domnívají se, že Evropa má velký náskok a že ony už nejsou schopny Evropu dohnat. Pokud se ale podíváme do poválečné Asie, zjistíme, že kapitalismus je dosažitelným systémem pro všechny. V tomto okamžiku může vyvstat další námitka. Hospodářská stagnace Latinské Ameriky nemusí být podmiňována pouze teorií dependencí. Zde autor nachází dvě vysvětlení. První vysvětlení je podloženo na základě kultury. Znamená to, že zvyky, obyčeje a náboženská víra neumožňuje

⁶ Fukuyama, F. *Konec dějin a poslední člověk*. Přeložil Michal Prokop. Praha: Rybka Publishers, 2002. str. 108

této oblasti tak rychlý vzestup jako oblastem jiným. Druhé vysvětlení je politické. Kapitalismus v zemích Jižní Ameriky nebyl dobře aplikován, a proto se zde nikdy pořádně neuchytil. Tomu napomohl zejména historický vývoj civilizací.

Mnoha těmto zemím byla vize kapitalismu ukryta, jelikož se k nim z určitých důvodů nedostala. Přesto se většina zemí vydala cestou liberální demokracie. Pro tyto země to není nejjednodušší proces, ale hnacím motorem je pro ně příklad jiných zemí, které tuto zdoluhavou přeměnu úspěšně zvládly, a které mohou být těmto zemím v tomto procesu nápomocny na základě svých zkušeností. V dnešním světě propojených globálních trhů by totiž země, která by proces demokratizace nezačala, velmi rychle poznala, že stojí poněkud stranou. A to v dnešním moderním světě není prioritou žádného státu.

Přesto se musím ptát, zda vede mechanismus moderní přírodovědy bezpodmínečně k liberální demokracii. Hospodářský růst a ekonomický pokrok nepochybně vytvářejí silný předpoklad pro rozvoj demokracie ve státě, ale zaručují ji? Demokracie může být posilována i jinými faktory. Jedním z těchto faktorů je industrializace. Státy, které investovaly do tohoto procesu již v průběhu 20. století, velmi posílily demokratické myšlení na svém území. Urbanizace posílila vzdělanost a začala klást značný důraz na spotřebitelskou kulturu.

Obecně tedy lze říci, že státy, které jsou tradičně hospodářsky nejvyspělejší mají také nejstabilnější liberální demokracie. Tyto státy nalezneme v Severní Americe a Evropě. Hned v těsném závěsu za Evropou následuje Asie, u které proces modernizace započal s lehkým odstupem, a tudíž trval i o trochu déle než u evropských států.

Autor předkládá tři vysvětlení, proč industrializace předpokládá liberální demokracii. První z argumentů je funkcionální argument. Tento argument tvrdí, že jedině demokracie se dokáže vypořádat s víceúrovňovou sítí konfliktů, kterou přináší moderní ekonomika. Umí s hospodářským růstem velmi dobře držet krok a vytvořit pro něj velmi přijatelné prostředí. Volný prostor pro „neviditelnou ruku trhu“ ji propůjčuje schopnost řešit většinu svých problémů sama. Druhý argument odkazuje na degeneraci diktátorských režimů. Tyto režimy nevydrží dlouhou dobu a mají velkou tendenci degenerovat, proto nevytvářejí přijatelné prostředí pro technický pokrok. Neexistuje záruka, že až diktátor zemře, jeho nástupce bude natolik schopný převzít vládu v zemi tak, aby pokračovala dál. I přes neoddiskutovatelnou váhu prvních dvou argumentů, tím nejpádnějším stále asi zůstává argument třetí. Předpokládá,

že úspěšná industrializace vytváří střední třídu, která velmi lpí na rovnosti práv a politické participaci. Liberální demokracie je pro tuto třídu velmi příhodná, neboť dává možnost občanům vybrat systém, který rovnost uznává a vytváří příhodné podmínky pro pracující.

Faktor, který tyto tři argumenty doprovází, je proces stále většího důrazu na vzdělanost. Čím je populace vzdělanější, tím více si uvědomuje, co chce a osvobozuje lidi od předsudků. Tyto argumenty sice nepochybně dokládají příčinnou souvislost mezi ekonomickým rozvojem a liberální demokracií, avšak bezpodmínečně demokracii nezaručují. Liberální demokracie možná lépe funguje ve společnosti, která došla ke stejným základním hodnotám. Pokud totiž různorodost přesáhne určitou hranici, demokracie přestává být v jistém okamžiku funkční. Proto se někteří myslitelé domnívají, že demokracie může dobře fungovat jen ve společnostech, které se zrodily jako tzv. „rovnoprávné“ - příkladem jsou Spojené státy americké. Na druhou stranu velké množství důkazů hovoří i pro tržně autoritativní státy. Tyto státy si velmi dobře dokáží poradit v oblasti ekonomiky. Některé autoritativní režimy bývají z při uplatňování liberální ekonomie zásadovější, než státy demokratické. Hospodářství bývá v těchto zemích stabilnější, nelze v něm nalézt tolik výkyvů. Stát více zasahuje do některých odvětví a nelze mu upřít, že by to nevedlo k ekonomickým růstům. Příkladem může být třeba Japonsko. Existují teorie, které tvrdí, že liberální demokracie poskytuje až příliš velkou volnost na tržním poli a v některých zemích by nutně tento režim nevedl k ekonomickému růstu. Proto, ač na první pohled můžeme vidět nesporný vztah mezi liberální demokracií a procesem industrializace, není mezi těmito dvěma fenomény nutná souvislost, ačkoliv mnoho občanů vyspělých států liberální demokracii upřednostňuje.

Je jasné, že mechanismus, který nám autor překládá, představuje koloběh dějin založený na ekonomické bázi. Člověk je od dávných dob tvor, který potřebuje být hnán neustále vpřed. Motivace, která ho žene vpřed, je touha. Touha mít neustále víc. Pokud člověk nasytí své nejzákladnější potřeby, najednou zjistí, že touží po dalších a dalších. A tím se nekonečný kolotoč tužeb roztáčí na plné obrátky. Bez touhy by člověk stagnoval, a proto je přirozeným projevem každého z nás. Každý z nás má svoje hranice toho, po čem touží nastaveny jinak a samozřejmě s tím, jak člověk stárne se jeho touhy mění. Obecně lze ale říci, že člověk nikdy není spokojen s tím co má a vždy chce víc. A zřejmě právě s projevem této přirozenosti člověka nepočítal Karel Marx, který předpokládal, že pokud člověk nasytí své základní potřeby, nebude chtít víc a lidé tak vytvoří harmonickou společnost. Fukuyama staví

svou tezi z majoritní části právě na ekonomické bázi, avšak ne výlučně na ni. Autor se vrací ke kořenům svého bádání. A to k Hegelovi. U Hegela se snaží zodpovědět otázku, zda jsme došli již na konec dějin. Jenže odpověď na tuto otázku nelze hledat v dějinách, ale u člověka samotného. To, jestli člověka uspokojuje fungování jeho státu nebo jestli je jiný režim člověku schopen nabídnout víc. Dále se Fukuyama obrací také k Alexandru Kojevému, rusko – francouzskému filosofovi, který žil ve 20. století a věnoval se výkladům Hegelových děl. Kojevě spatřoval institucionální konec dějin a konec filosofie v Evropském společenství, pro které mimochodem pracoval. Tento jednotný koncept by dle něj měl přinést uspokojení pro obyvatele jednotlivých států a snížit pravděpodobnost válek. Proto jej považuje za poslední stádium lidských dějin. Francis Fukuyama se však opírá i o jiné filosofy. Čerpá například od Johna Locka, již zmíněných Immanuela Kanta a Karla Marxe a v neposlední řadě také od Friedricha Nietzscheho, s nímž někdy souhlasí, jindy naopak polemizuje.

Od Hegela přejímá koncepci prvního člověka. Hegelův první člověk touží úplně nejvíc po uznání. A to po uznání morálním, při kterém je člověk schopen morální tvorby. Tato touha má svůj základ uvnitř každého z nás. Otázkou je, kde ji máme hledat. I na to má Fukuyama odpověď. Odpověď na tuto otázku našel u řeckých myslitelů, hlavně u Platóna. Život je tedy jakýmsi bojem o uznání, který plyne z touhy. Tato touha má svůj zdroj v tzv. *thymu*. S pojmem *thymos* se úplně prvně setkáváme u Platóna, podle něhož představuje vášeň, boj, hněv či význam duše. V obecném smyslu značí touhu po uznání. *Thymos* je jakýmsi motorem každého z nás, představuje jistý zdroj pro všechny jmenované entity. *Thymos* je jednou ze tří složek duše člověka. První částí je část toužící, druhou částí je část uvažující. Tyto dvě části by se měly vzájemně vyvažovat. A třetí částí je právě již zmíněný *thymos*. Bylo by mylné domnívat se, že z *thymu* plynou pouze věci pozitivní. Z *thymu* vedou dvě větve. První vede k isothymii, která nutí člověka bojovat za lidská práva a rovnost, druhá naopak k megalothymii, která vede k nadřazenosti druhých, tedy touze k nadvládě. Touha nadvlády nad ostatními je tedy věcí přirozenou a velmi rozšířenou. Ti, kteří v tomto boji vyhrají, se stávají Pány, ti kteří prohrají, se nazývají Rabové. Problém ovšem vyvstává v okamžiku, kdy Pán je uznán Rabem za nadřazeného, ovšem toto uznání plyne od někoho, jehož lidství není zcela plnohodnotné. Pán tak nemůže být zcela spokojen a paradoxně ani Rab není spokojen. Proto se snaží svou situaci řešit. Jako řešení se mu nabízí práce. Práci je schopen se znovu nalézt a objevit v sobě potlačovanou svobodu. Konceptů, jak získat zpět svobodu, vznikalo po celá staletí nespočet. Jednou z nejvýznamnějších byla koncepce křesťanství, která však nebyla

příliš šťastnou. Křesťanství sice Rabovi ukázalo jak má svoboda vypadat, ale neukázalo mu jak k ní dojít. Z čehož vzniknul začarovaný kruh. Řešit tento problém ovšem nabídla liberální demokracie. Právě liberálně demokratický stát je podle Fukuyamy ukázkou křesťanského pojetí svobody a všeobecné lidské rovnosti. Umožňuje tak Rabum, aby se stali pány.

Thymos by měl být patřičně usměřňován, aby nepůsobil příliš destruktivně. Jelikož podstata *thymu* vede k revolucím. Ti nespokojení touží po uznání, a proto se snaží tohoto cíle dosáhnout. Nejjednodušší cestou je pro ně v dnešním světě revoluce. Proto je potřeba vlnu šíření revolucí mírnit. V *thymu* sídlí i dvě velmi významné vášně - náboženství a nacionalismus. A tak, pokud dojde ke zlehčování určitého náboženství, může tento fakt dozrát až k náboženským válkám. A stejně tak pokud dochází ke zlehčování nebo nadřazenosti určité národnosti, může docházet k národnostním střetům. Tímto projevem jsou různé války. Proto náboženství a nacionalismus mohou hovořit ve prospěch, ale i v neprospěch demokracie. Náboženství začne být překážkou, pokud je nerovnostářské, stejně tak nacionalismus. Právě demokracie dala náboženství rámec tolerance.

Fukuyama dochází k závěru, že to nejdůležitější, na čem každá společnost může stavět, jsou kulturní hodnoty. Bez nich by se liberální demokracie a kapitalismus těžko v jednotlivých státech usídlily. Samy o sobě totiž nic nezmůžou. Jisté nebezpečí, které může kapitalismus podkopávat, představuje relativismus. Ten tvrdí, že jisté hodnoty či kulturní tradice jsou pomíjivé. Stejně tak klade důraz na fakt, aby isothymie a megalothymie zůstávaly v určité rovnováze. Na jedné straně může člověka pohltit chuť moci a nadvlády nad jinými, ale na druhé je jistá pohodlnost. Pohodlnost člověka může být totiž v jisté míře povýšena nad ochotou riskovat svůj život v boji o prestiž. Proto je velmi důležité, aby ani jedna strana nezískala převahu, což se podle autora prý zatím daří.

To, co prosazují některá levicová uskupení, jako je rovnost všech, což je v přehnaném důsledku míněno tak, aby všichni byli stejně krásní a bohatí, považuje Fukuyama za nesmysl. Snaha odstranit toto přirozené rozdělení nerovností je nereálná. Tento boj levicových skupin za větší rovnosti může mít fatální důsledky. Může se dostat až do boje proti svobodě jednotlivce. Práva jednoho jedince jsou limitována právy těch ostatních. A najít tu tenkou hranici mezi svobodou a rovností je v dnešní době víc než komplikované (jak paradoxně najednou zní francouzské národní heslo *volnost-rovnost-bratrství*). Lidé se začnou vnímat

jako přemnožená havěť a budou mít pocit, že je potřeba provést, ať už z ekonomických nebo jiných důvodů, určitou redukci lidské populace.

Podle Platóna nelze jednoznačně říci, zda je *thymos* dobrý či špatný. Měl by být však veden tak, aby sloužil dobru. To znamená, že by měl být veden rozumem a stát se spojencem touhy.⁽⁷⁾ Všechny tři části lidské duše by měly být v rovnováze. Prostředkem pro rovnováhu těchto duší by měl být určitý režim. Tento režim nemusí být tím nejdokonalejším, ale měl by být tím, který uspokojuje všechny tři části duše najednou. Tímto režimem je liberální demokracie, která splňuje všechna kritéria. Na konci svých úvah Fukuyama tvrdí, že pokud se svět bude ubírat stejným tempem jako do nynější doby, liberální demokracie si bude získávat stále více zastánců. Tímto všichni z nás dojdou k jednomu cíli a společně budou pokračovat na jedné cestě. V současné době však nemůžeme říct, jak dlouho nám bude tato cesta trvat. Není totiž jisté, v jakém bodě cesty se nacházíme. Je možné, že několik z nás se ještě na chvíli z této cesty odpojí v honbě za něčím novým. Nicméně, všichni nakonec dojdeme ke stejnému cíli. Kojéve věřil, že dějiny stejně nakonec samy prokážou svou racionalitu.

III – I Konec dějin

Důvodem, proč Fukuyama vyhláší konec dějin, je existence tržního hospodářství a liberální demokracie ve většině zemí světa. S touto myšlenkou navázal již na Hegela, který se touto myšlenkou zabýval na počátku 19. století. Fukuyama však na rozdíl od německého filosofa nekončí výčtem důvodů proč dochází ke konci dějin, ale nabízí pohled i do budoucnosti, do světa po konci dějin. Svět na přelomu osmdesátých a devadesátých let prošel tzv. liberální revolucí, kdy většina států přijala koncept liberální demokracie za svůj. Ovšem ne všechny státy s okamžitou platností liberální demokracii přijali. To samozřejmě neuniklo ani japonskému filosofovi. „V dohledné budoucnosti bude svět rozdělen na dvě části: posthistorickou a tu, jež dosud vězí v dějinách.“⁽⁸⁾ Posthistorická část bude reprezentována tržním hospodářstvím a liberální demokracií. Společným vodítkem této části je tedy koncepce liberalismu. Historická část bude charakterizována náboženskými a národnostními konflikty. V neposlední řadě bude reprezentována také ideologickými otázkami. Kde se nachází hranice mezi posthistorickou částí a částí historickou? Sám autor neumí na tuto otázku jednoznačně

⁷ Fukuyama, F. *Konec dějin a poslední člověk*. Přeložil Michal Prokop. Praha: Rybka Publishers, 2002. str. 316

⁸ Fukuyama, F. *Konec dějin a poslední člověk*. Přeložil Michal Prokop. Praha: Rybka Publishers, 2002. str. 265.

odpovědět. Tvrdí, že hranice mezi oběma částmi je velmi tenká, a že je velmi ovlivňována nestálou situací ve světové politice. Zároveň připouští možnost zpětného chodu z části posthistorické do části historické. Což v podstatě zabraňuje dalšímu šíření liberální demokracie. Tyto dvě části světa budou existovat souběžně a zároveň nezávisle na sobě. K vzájemnému ovlivňování bude docházet zřídka, ale bude docházet k možným střetům v určitých oblastech. Fukuyama hovoří o třech zásadních střetech.

Prvním z důvodů, proč bude docházet ke střetům jsou ložiska ropy. Tato velmi strategická surovina v podstatě hýbe celým světem. Ložiska této strategické suroviny se nachází z velké části na území států historických. Z tohoto faktu jsou státy posthistorické závislé na dodávkách ropy od států historických. Posthistorické státy se s tímto faktem těžko smiřují, a proto řeší svou situaci určitými kontrolami v těchto oblastech. Těžko uvěřit, že přítomnost amerických posádek v Afghánistanu nebo Iráku je pouhým bojem proti teroristickým hnutím. Zároveň je snahou do těchto oblastí vnést jistou demokratizaci, což je úkol poměrně nelehký. Druhým z důvodů je problém přistěhovalectví. Tento problém je příznačný například pro Spojené státy americké. Liberální demokracie nedovoluje chovat se imigrantům nacionalisticky, to by bylo v podstatě proti jejím hlavním principům. Nicméně na druhou stranu je tento jev žádoucí, z důvodu nedostatku nekvalifikovaných pracovníků v posthistorických zemích. V jistých směrech však může představovat tento příliv z historických zemí obrovský problém na mezinárodním poli. Třetím důvodem ke střetnutí je odlišné chápání koncepce světového řádu. Přece jen historické státy mají odlišný pohled na světové uspořádání než státy posthistorické.

Z Fukuyamovi vize do budoucnosti si můžeme odnést jednu zásadní věc. Teze o konci dějin neplatí zatím vždy a všude. Zatímco posthistorický svět se na konci dějin nachází, historický zůstává stále zakotven v dějinách. Otázkou ovšem zůstává, zda jsou historické státy schopny přijmout koncept liberální demokracie a zda je pro ně tento jev žádoucí. Velkou překážkou se zde jeví zcela odlišné pojetí náboženství, kultury a sociálních otázek, které jsou v rozličných částech světa chápány zcela odlišně.

IV Kritická reflexe

V další části své práce je mým cílem věnovat se kritice Huntingtonovy teze. Pro objektivní kritiku jsem nejprve v první části rozebrala Huntingtonovu tezi, jejíž hlavní myšlenka se zakládá na střetávání jednotlivých civilizací. V druhé části jsem podrobněji rozebrala dílo Francise Fukuyami, které se věnuje konci světových dějin a konceptu posledního člověka. Huntingtonovo dílo je považováno jako protiklad Fukuyamových myšlenek. První z děl se věnuje uspořádání světa na základě osmi hlavních civilizací, které jsou mezi sebou provázány určitými vztahy. Druhé naproti tomu hovoří o konci světových dějin, kdy jedno světové uspořádání prokázalo takovou životaschopnost, která se bude stěží hledat někde jinde. Nebere v úvahu koncept civilizací, jelikož stejně tvrdí, že se všichni sejdeme na stejné cestě - na cestě k liberální demokracii.

To, co obě dvě díla mají společné je, že se snaží nalézt koncepci světového uspořádání. Každé však rozdílným způsobem. Další společnou vlastností je bezpochyby ohlas, který obě dvě díla vyvolala. Obě si našla jak své zastánce, tak kritiky. V mnoha případech byly kritiky velmi bouřlivé. Huntingtonova koncepce je reakcí na Fukuyamovi myšlenky z roku 1989. Ti, kteří jeho dílo vyzdvihovali, tvrdili, že dílo je jakousi vizí budoucnosti. Dává nástin toho, jakým směrem se svět bude ubírat. Tato slova se potvrdila hlavně po 11. září 2001, kdy ve Spojených státech amerických byl proveden útok na Světové obchodní centrum v New Yorku. V tento moment se prý podle některých potvrdila Huntingtonova teze o střetu civilizací. V tomto případě hovoříme konkrétně o střetu dvou civilizací - Západní a Islámské. Řekněme, že je to velmi odvážný názor. Možná, že se některé z Huntingtonových vizí potvrdily, ale nelze říct, že by se světové dění ubíralo přesně tak, jak autor předpověděl. Huntingtonova myšlenka se tak zdá velmi lákavou, ale zdání klame v podstatě na první pohled, pokud se do myšlenek amerického politologa ponoříme hlouběji.

IV - I Odborná stránka

Jedním z faktů, který někteří odpůrci Huntingtonovi teze kritizují, je nedostatečná odbornost jeho teze, kdy jasně nevymezil pojmy civilizace a ideologie. Nejproblematičtější se tento fakt jeví u dvou civilizací - Západní a Pravoslavné. Těžko říci od kdy se tyto civilizace datují, kde našly své kořeny. Na druhou stranu se samotná teorie jeví velmi srozumitelně pro vysvětlení dnešního, už tak složitého světového dění. Neřeší však problémy dnešního světa.

Problémy, které sužují obyvatele této planety, jsou vesměs globální, a tak nějaké řešení na úrovni civilizační není dost přijatelné pro ostatní. Fukuyama naopak problémy řeší na ekonomické bázi. Hospodářství dle něj představuje důležitý aspekt v našich životech. Miloš Mendel, přední český islamista a arabista je jedním z kritiků, kteří poukazují na nedostatečnou profesionální vybavenost právě při vymezování pojmů jako je civilizace a ideologie. Tvrdí, že Huntingtonovo dílo je poněkud zmatečné.

IV – II Dělení civilizací

Ti, co Huntingtonovi myšlenky kritizují, říkají, že nelze rozdělovat civilizace podle kritérií, která nastavil. Pokud to vezmu velmi obecně, nelze vzít velká náboženství a kolem nich postavit jednotlivé civilizace. Huntington totiž jednotlivé civilizace rozdělil vesměs dle velkých náboženství. Co velké světové náboženství to jedna velká civilizace. Ovšem dle některých myslitelů nelze kolem náboženství postavit civilizaci. Jelikož pokud si vezmeme například civilizaci Čínskou, která vychází z konfucionismu, v níž je obsažena dnešní Čína, neodpovídá tento fakt realitě. Dnešní Čína už příliš nevychází z konfuciánských tradic. Čína je tak velkým a rozmanitým státem, který ve 20. Století udělal velký skok, takže se blíží spíše civilizaci Západní. To, jak rozdělit jednotlivé civilizace, je poměrně velmi složitou otázkou.

Další jeho kritici tvrdí, že nelze předpokládat uzavření jednotlivých civilizací. Americký politolog z Harvardu ve svých myšlenkách uvažuje o jednotlivých civilizacích bez vzájemného propojení, čímž se otevře prostor pro nové zlomové linie konfliktu mezi jednotlivými civilizacemi. Pro příklad si vezmeme problémy mezi dvěma hlavními civilizacemi Západní a Islámskou. Huntingtonova teorie o střetu civilizací tvrdí, že mezi těmito civilizacemi je velká linie, která předpokládá jejich výrazné střety v následujících letech. Tyto střety však nevyvolávají úplně všichni z jednotlivých civilizací. Na 11. září 2001 se podílelo pouze pár islámských fanatiků, kteří měli potřebu bojovat proti Západní společnosti. Nelze tvrdit, že by tento akt považovala celá islámská společnost za vhodný. Jistě, vždy na světě bude existovat pár skupinek, které budou mít potřebu vyvolávat střety mezi civilizacemi, ale na světě je pořád víc lidí, kteří smýšlejí opačným směrem. Jinak řečeno, počet těch, kteří by Západ vyhodili do povětří je pořád méně, než těch, kteří takové to úmysly nemají. Islámská společnost bude vždy rodit typy lidí jako je Usáma bin Ládín, kteří budou určitým způsobem revoltovat proti Západu. Vyvstává však otázka, na kolik můžeme tyto obyvatele brát jako reprezentativní vzorek islámské společnosti. Stejně tak jako se

v islámské společnosti nacházejí lidé, kteří proti Západní civilizaci bojují, existují i lidé kteří s ní problém nemají. Možná, že nenávisť těch, kteří tak zarputile bojují proti americkému světu, plyne ze vzteku a z pocitu viny, že muslimům se nedaří tolik, jako západním společnostem.

IV – III Modernizace

To, co je stěžejním kamenem Huntingtonovi teze, je zda se funkčnost moderních institucí omezuje na západní svět nebo zda jejich působnost je daleko širší. Tedy zda je jejich působnost mnohem dalekosáhlejší a překračuje civilizaci Západní. Huntington si začal s touto myšlenkou pohrávat jako jeden z prvních. Není jednoznačně nikde dokázáno ani psáno, že by islám zakazoval modernizaci. Jen není pro modernizaci ideálním uspořádáním. Další otázkou zůstává, zda islám představuje alternativu pro liberální demokracii. Takovou alternativu, ve které by se mohlo dařit moderní přírodovědě. Popravdě řečeno, většina starších muslimů by neměnila. Kdo by také měnil, když je zvyklý na určitý systém, který v podstatě „funguje“. Pokud se však podíváme na mladší generaci v islámských zemích, dojdeme k překvapivému závěru. Většina mladých muslimů vám potvrdí, že by raději žila v liberálním prostředí, jelikož pro ně hnutí jako je například Taliban postrádají veškerou přitažlivost. Tudiž je myšlenka protiamerického odporu, nebo – li spíše myšlenka vzniku nějakého takového politického hnutí nemyslitelná. Francis Fukuyama tento argument vyzdvihuje. V jeho díle se můžeme dočíst, proč by se lidé měli přiklánět k liberální demokracii. A proč je demokratický režim tím nejživotascopnějším uspořádáním a nejpřitažlivějším. Ve své práci závěrem dochází k argumentu, který říká, že se všichni jednou sejdeme na jedné cestě - a to na cestě směrem k demokracii. Otázkou ovšem zůstává, jak dlouho nám všem to bude trvat.

To, co žene dnešní svět kupředu je modernita. Jedním z hlavních hnacích motorů je honba za penězi. Honba za touhou mít moc a ovládat. A v neposlední řadě mít to, co v tuto chvíli člověk nemá, jelikož člověk je tvor stále nespokojený a touží mít to, co nemá. Dá se vůbec dojít ke spokojenosti? Kam až je člověk schopen zajít ve své honbě za „něčím“? Světem vládnu peníze, to je fakt neoddiskutovatelný. Tato modernita válkuje svět napříč civilizacemi, ať už jsou jejich kulturní základy jakékoliv. Pokud se této honbě nějaký stát nepřizpůsobí, zůstane stát stranou. Nikdy se nebude moci prodat na vrchol světového dění a určovat světový vývoj. To, co určuje postavení států je ekonomický faktor. Jak bylo v předešlé části již zmíněno, pro tento ekonomický faktor je nejpříznivější liberální

demokracie, která jej podporuje a poskytuje mu dostatečný prostor. Fukuyama kritizuje Huntingtona, že v podstatě zapomenul rozvinout otázku modernity a inovačních technologií, která je v dnešním světě velmi zásadní. Tato modernita vede v podstatě k sekularizaci světa. Dříve náboženství výrazně promlouvalo do politického dění v jednotlivých státech, nyní je problematika náboženství tímto vlivem odsunuta na druhou kolej. S tímto faktem se však těžko smiřuje islámský svět. Fukuyama však tvrdí, že i u něj dochází k pomalé sekularizaci.

Dnešní svět je postaven na honbě za penězi a co největším ziskem. Smutné je, že většina z nás se za něčím honí, aby byla spokojena. Tato spokojenost však trvá pouze pár chvil, jelikož mnoho z nás se po dosažení své touhy opět začne honit za něčím dalším. Přežívá ten nejdravější. Rozložení světa není tedy otázkou civilizační, jak se může zdát. Civilizace nepochybně hrají svou určitou roli ve světě, ale ne zas až tolik zásadní. Jistě, v dnešním světě se může zdát, že jednotlivé civilizace se vrací ke svým kořenům, ale nelze říci, že se stáhnou do své ulity a budou uzavřeny jen ve svém světě. Jelikož tímto činem by ztratily veškerý kontakt, ať už obchodní nebo osobní, se státy ostatních civilizací. To si však v dnešním světě propojených globálních trhů nelze dost dobře představit. A tak je třeba se modernitě postavit čelem a vycházet jí vstříc. Huntington jde ve svém díle v podstatě proti globalizaci. Globalizace pro jeho teorii nepředstavuje podpůrný prostředek, neboť globalizace stírá rozdíly mezi jednotlivými civilizacemi. Což pro myšlenku civilizační řádu, která je založena na kulturách a hodnotách každé z civilizací, představuje něco nepřijatelného.

IV – IV Huntington a globalizace

Podle politologa Viktora Fice Huntington v podstatě napadá myšlenku globalizace. Vyzdvihuje totiž odlišnosti jednotlivých civilizací a předpokládá, že každá z nich se bude ubírat svým směrem. Přičemž v podstatě protěžuje civilizaci Západní a řeší možnosti, jak předejít jejímu úpadku. Co si představit pod pojmem globalizace? Jednoduše můžeme říci, že je to jisté sjednocování světa ve všech oblastech lidského života. Globalizace vlastně prostupuje do lidského života každý den. Ať už chceme nebo ne. V některých částech světa je tento trend silnější, v jiných méně. Proto je globalizace tak diskutovatelným tématem dneška. Ve světě můžeme nalézt jak mnoho jejích příznivců, tak i odpůrců. Asi nejlépe vystihuje pojem globalizace ve svém díle Zuzana Lehmanová. „Pojem globalizace označuje proces vytváření globálních tj. celoplanetárních struktur v jednotlivých oblastech společenského života a lidských činností, zvyšování jejich komplexity (celistvosti) a postupné propojování

těchto dílčích globálních struktur. V důsledku těchto procesů dochází k vytváření vzájemné závislosti jednotlivých lidských společností.⁹ Na základě tohoto vysvětlení lze tvrdit, že Huntington svou teorií jde v podstatě proti globalizaci.

Naopak Fic věří v nový světový řád, který sebou přinese univerzální civilizaci. Fic svoji teorii dokládá na dvou argumentech. Za prvé - jednotlivé civilizace jsou poněkud roztržité. Jak na základě kulturních hodnot, tak i na základě hodnot náboženských. To můžeme vidět na příkladu civilizace Islámské. Za druhé - civilizace nejsou politicky jednotné. To co některé civilizace drží dohromady, jsou podobné politické režimy. Jednotný světový řád bude své základní kameny stavět právě na globalizaci. Stejně tak Fukuyama je na jedné straně příznivcem globalizace, jelikož podporuje jeho myšlenku šíření liberální demokracie a tržního hospodářství. Na druhou stranu dle něj občas omezuje moc státu.

IV – V Kultura a lidská práva

Stejně jako Huntington klade důraz na jednotlivé kulturní základy obyvatel této planety, ale naopak tvrdí, že tyto kulturní odlišnosti nás se od sebe nebudou tolik vzdalovat, ale mohou přispět k různorodým změnám vedoucím k lepšímu. Oba dva autoři totiž pojem kultury chápou odlišně. Huntington spojuje kulturu s jednotlivými civilizacemi, naopak Fukuyama ji bere jako jakýsi pomyslný žebříček hodnot s tím, že přiznává, že se tento žebříček může v různých zemích značně lišit.

IV – VI Otázka světového uspořádání

Dalším otazníkem je udržení světového míru dle Huntingtona. Huntington řeší otázku světové stability následovně: „Budoucnost míru i civilizace závisí na porozumění a kooperaci mezi politickými, duchovními a intelektuálními vůdci hlavních světových civilizací. V rodící se době jsou střety civilizací největší hrozbou pro světový mír, a nejjistější zárukou před globální válkou je proto mezinárodní řád založený na civilizacích.“¹⁰

⁹ Lehmanová, Z. a kolektiv *Aktuální otázky globalizace*. Praha: Oeconomica, 2003, s. 9.

¹⁰ Huntington, S. P. *Sřet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Přeložil Ladislav Nagy. Praha: Rybka Publishers, 2001. s. 393

Tedy jednotlivé civilizace by se neměly vměšovat do záležitostí jiných civilizací, tak jako se o to například snaží civilizace Západní. Měly by si vyjasnit své postoje a problémy které vyvstanou, by měly řešit vyjednáváním. Takto by měl být zaručen svět bez konfliktů. Tato myšlenka není příliš zaručená, jelikož některé z civilizací mají nutkání se do problémů jiných civilizací vměšovat. Snaží si tak udržet určitou politickou nadvládu a moc. Zároveň nepředpokládá konflikty, které mohou vystat přímo uvnitř jednotlivých civilizací. Nicméně tento názor se jeví pouze jako jedna z možností budoucího vývoje světového dění.

IV – VII Společné prvky

To co mají obě paradigmaty společné, je poukazování na problematiku islámské kultury. Pro Huntingta představuje Islámská civilizace společně s Čínskou velkého soupeře pro civilizaci Západní. Shledává v této civilizaci velkou problematiku. Stejně tak i pro Fukuyamu je muslimský svět překážkou pro vítězství liberální demokracie. Pro oba dva představuje jakýsi problém, nicméně ani jeden neposkytuje pro tento problém řešení. Oba si však uvědomují, že je potřeba tento problém v budoucnosti řešit.

Dalším společným prvkem, který můžeme nalézt, je, že se ani jedna z obou tezí zatím nenaplnila. Svět ještě nenašel zcela společnou řeč, jak si představuje Fukuyama. A dle mého názoru ještě nějakou dobu potrvá, než ji najde. Co se týče Huntingtona, nezbyvá než věřit, že se jeho vize zcela naplní, jelikož civilizace spolu potřebují komunikovat. Pokud ne, zůstanou uzavřeny ve svých ulitách a světový řád se neposune nikam dál. Dá se též předpokládat, že vyvstane více konfliktů, jelikož každá z civilizací bude pokládat své zájmy za ty nejlepší a jediné možné.

Huntingtonova teorie má i přes velkou kritiku své příznivce. Jedním z nich je Alvin Toffler, americký spisovatel a futurista. Ten je podobně jako Samuel Huntington přesvědčen, že v budoucnosti dojde ke střetu civilizací. Podrobněji svou tezi rozebral ve svém díle *Válka a antiválka*. V čem se od Huntingtona liší, jsou místa, ve kterých ke střetu civilizací bude docházet. Toffler na rozdíl od něj hovoří o superkonfliktu, v němž se střetnou supercivilizace. Ve své tezi pojednává o třech vlnách civilizací. Tou první je agrární, která způsobila první vlnu změn na světě. Tou druhou průmyslová, která vyvolala druhou vlnu změn. Nyní je na řadě třetí vlna. Tyto tři vlny, tedy civilizace, se v budoucnosti střetnou. Jednotlivé

supercivilizace budou zastupovány příslušníky, kteří se k nim budou hlásit. Toffler má jasnou představu: „První bude stále ještě symbolizována motykou, druhá běžícím pásem a třetí počítačem. Sektor první vlny bude dodávat zemědělské a nerostné zdroje, sektor druhé vlny poskytne levnou pracovní sílu a pásovou výrobu a konečně rychle se rozvíjející sektor třetí vlny bude zakládat svou dominanci na nových způsobech, jimiž bude vytvářet a využívat poznání“.⁽¹¹⁾

IV – VIII Shrnutí

Celý kolotoč kolem koncepce světového uspořádání začíná v roce 1989, kdy v časopise *The national interest* vyšel článek Francise Fukuyami *The end of history?*. Konec dějin, ve Fukuyamově pojetí nelze shledávat nějak katastroficky. Je spíše optimistickým pohledem na světové uspořádání po událostech na konci osmdesátých let. Konec dějin je charakterizován jako vítězství liberální demokracie a tržního hospodářství ve většině zemí světa. Fukuyama pro svou tezi čerpá hlavně od dvou německých filosofů G.W.F Hegela a Karla Marxe. Zároveň se ve svých myšlenkách obrací i na francouzského filosofa Kojéva. Stěžejním pojmem jeho díla je pojem dějin, který je provázen dvěma faktory a to moderní přírodovědou a touhou po uznání. Výsledkem je pak právě dovršení jednotného uspořádání v jednotlivých státech, tedy uspořádání liberálního. Zároveň Fukuyama hovoří o posledním člověku, který je spokojen s liberálním uspořádáním a který ztrácí touhu po uznání a zajímá se pouze o své vlastní pohodlí.

Naproti tomu je teze Samuela P.Huntingtona chápána jako protiklad Fukuyamovi knihy. Oproti Fukuyamovi Huntington optimismem tolik neoplývá. Pro Huntingtona představuje klíčový pojem, pojem civilizace. Civilizace se navzájem od sebe vymezují na základě kulturních identit, které určují i spolenectví a konflikty mezi nimi. Ve své teorii Huntington předkládá osm hlavních civilizací. Nejvíce se pak zaměřuje na civilizaci Západní, která se velmi angažuje na světovém poli. Ve svém díle i radí, jak se mají civilizace vůči sobě navzájem chovat, tak aby docházelo co nejmíň ke střetům mezi nimi. Nejvíce pak nabádá civilizaci Západní, aby nevnucovala své hodnoty ostatním civilizacím. Cílem Huntingtonovy práce je pak vytvoření jednotného a harmonického řádu založeného na civilizacích.

¹¹ Huntington, S. P. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Přeložil Ladislav Nagy. Praha: Rybka Publishers, 2001. str 393

Obě dvě koncepce mají snahu vytvořit pravděpodobný obraz budoucnosti. Je vidět, že si v mnoha ohledech odporují, ale zároveň u obou dvou můžeme nalézt některé myšlenky, které jsou stejné. Snahou mé práce bylo podrobit kritice tezi Samuela P. Huntingtona. Pro objektivní kritiku bylo potřeba na stejné bázi rozebrat i dílo Francise Fukuyami. Obrázek o tom, která koncepce je pro něj tou přitažlivější si už každý z nás musí udělat sám.

V Závěr

Definice politologie v drtivé většině naučných slovníků začíná spojením „*politologie je věda...*“, případně „*politologie je nauka...*“. Jenže redukovat důležitost něčeho takového, jako je politologie na úroveň vědy, či nauky, je přinejmenším diskutabilní. Obzvláště pak v dnešní době, kdy snad každý z nás pociťuje její nezastupitelné místo v naší společnosti. Neboť vliv nejen vnitrostátní, ale i mezinárodní politiky na naše životy pociťuje většina populace. S trochou nadsázky by se politologové dnešní doby dali přirovnat k biblickým prorokům, jejichž metody byly sice dozajista diametrálně rozdílné, avšak nutnost, s jakou jejich prognózy potřebujeme pro vlastní orientaci se za poslední dvě desítky století příliš nezměnila.

Kombinace politických, ekonomických, sociologických, filosofických a spousty dalších aspektů, jež do sebe politologie beze sporu zahrnuje, činí kohokoli, kdo je schopen rozpoznat jednotlivé nuance a signály, které vysílají, a tedy někoho, kdo je schopen jim porozumět a na jejich základě se rozhodovat velmi mocnou a uznávanou kapacitou.

Dle mého názoru již v tuto chvíli nemá hlubší smysl se nadále zaobírat rozborem a porovnáváním jednotlivých argumentů obou teorií. Vše bylo řečeno. Jakkoli se Huntingtonova teorie může zdát na první pohled skálopevná, i ona ztrácí část ze své nedotknutelné aury tváří tvář Fukuyamovým argumentům.

V žádném případě nechci Samuela Huntingtona nařknout z populismu, pouze si myslím, že jeho teorie je bližší chápání politologicky laické, *ergo* většině společnosti (možná ani ne tolik na starém kontinentu, tak jako na tom americkém). A právě tato lepší „stravitelnost“ celé teorie i s argumenty, které ji podpírají ji zřejmě staví na pomyslné první místo. Odmítám se však vzdát názoru, že by větší, než ne bezvýznamná část populace byla schopna tuto teorii odmítnout, nebo minimálně přehodnotit ve prospěch té Fukuyamovy po představení a především vysvětlení argumentů oponujících.

Cestou k úspěchu Huntingtonovy teorie mohla být i geopolitická situace nastalá po rozpadu Sovětského svazu. Na sklonku 20. století se politická mapa naší planety přepsala

v podstatě ze dne na den v měřítku jaké nepamatovala od stěhování národů. A právě ve chvílích jako je tato cítí člověk potřebu znovu nabýt ztracenou jistotu, i kdyby to mělo znamenat jen být zajedno se skupinou čítající minimálně nezanedbatelný počet jedinců. A skoro by se dalo říci, že vztah mezi velikostí skupiny a znovunalezenou jistotou je přímo úměrný. Ve chvílích jako je tato nemá široká veřejnost ve zvyku přezkoumávat a porovnávat argumenty suplementárních teorií. A proto ve chvílích jako je tato přijmou za svou tu své přirozenosti bližší. S přihlédnutím k mému věku je pochopitelné, že o eventualitách tehdejšího dění mohu jen spekulovat, případně se opřít o písemná, či ústní svědectví, nicméně snad nebude moc troufalé říci, že se postupem času Huntingtonova teorie stala něčím na pomezí fenoménu a záruky jistoty. Skoro jakoby se stala předmětem davové hysterie. I toto zajistilo Huntingtonovi drobný náskok oproti svému oponentovi. A je možné, že právě z tohoto počátečního „poskoku“ těžší oblíbenost celé teorie i dnes.

Ale co vlastně činí teorii mylnou? Ani sebedelší seznam argumentů snažících se to prokázat rozhodně ne. Bohužel, nebo snad i bohudík můžeme správnost, či chybnost teorie posoudit a prokázat až s časovým odstupem. A možná ani potom ne. Jelikož neexaktnost vědy, jako je politologie dává zrod jisté toleranci, nejen co se extrapolace její tendence týče, ale také retrospektivní kritice. Politologové na sebe berou přetěžké břímě kde schopnosti a úsudek jdou ruku v ruce s odvahou tvořit a publikovat prognózy. Spousta lidí vidí neexaktní vědy jako kombinaci šarlatánství a rozhodování se podle toho, jestli padne panna, nebo orel. Avšak nevidí celou řadu pravidel a zákonů, jimiž je potřeba řídit. A jakmile jednou někdo pronikne do jejich nitra zjistí, že je to právě ta neexaktnost, která mu dává možnosti srovnatelné s neomezenými. Najednou žádná teorie není dost dokonalá, dost komplexní a dost přesná, aby nemohla být překonána teorií novou. A tam kde se zdálo, že již není místo pro nové a převratné názory a teze, mohou doslova v okamžiku vzniknout přinejmenším základy nejen nové teorie, ale třeba i ideologie.

A poté už ani není tak nepochopitelné, že jeden a týž sled událostí může zapadat do dvou navzájem se vylučujících tezí. Nestyděla bych se tento rozpor přirovnat k již okřídlené sklenici s vodou, ale tentokrát se neptat, zda je z poloviny plná, nebo prázdná, ale spíše zda se ji chystá někdo dolít, či vyprázdnit úplně. Neboť není tak těžké zhodnotit situaci, jako na jejím základě zformulovat obstojnou prognózu do budoucna.

Přesto se však musím ptát „a co ti druzí? Co ti, kteří věří ve špatnou teorii?“. Rozhodně se jim to nedá vyčítat, jakkoli k tomu má část z každé z oponujících si stran tendence (ta radikálnější část). Politologie není náboženství, není to něco, co by nás nutilo žít určitým způsobem, přikazovalo jedno a naopak zakazovalo druhé. Kvůli rozdílnému politologickému přesvědčení se nevedou války (ačkoli právě zde se objevuje místo pro potenciální postulát, že jednou budou). Volba „teoretické příslušnosti“ je čistě osobní a proto by neměla ovlivňovat víc životů, než jeden – ten náš. Jakkoli nám může připadat víra v opak toho v co věříme my jako holý nesmysl je potřeba si uvědomit, že druhá strana to může vnímat velmi podobně a snaha o jistou „konvertaci“ by nemusela mít požadovaný účinek. Ať už z čistého přesvědčení, nebo podvědomou ochranou znovunabyté jistoty by podobná konfrontace mohla vést v lepším případě jen k vyhocené situaci. Jedním z nejrozšířenějších příkladů takového sporu by mohla být pře o vzniku světa. Evoluce a kreacionismus se navzájem více než vylučují, přesto na každé straně existují lidé, kteří jsou skálopevně přesvědčeni o opodstatněnosti své volby. A přesně zde se rodí něco, co bych nazvala „užitková správnost“ teorie. Můžeme napsat celou práci, celou knihu a dozajista i mnohem více stránek, kde budeme pečlivě porovnávat přesnost dvou tezí a na základě tohoto přezkoumávání určit tu, která více odpovídá současnému dění, tudíž by se dala prohlásit za správnou. Ale nebudou to nic než slova na papíře. „Teoretická správnost“, jestli chcete. A jestli něčí osobní přesvědčení má za následek volbu teorie jejíž „užitková správnost“ vede k tomu, že je nakonec lepším člověkem a je šťastný tak myslím, že - i přes eventuální chybnost teorie – splnila svou funkci. Nejsme to totiž my, kdo by měl teorii sloužit, právě naopak by teorie měla pomáhat nám. Je proto někdy až smutné pozorovat někoho, kdo se snaží stůj co stůj vštěpit svůj pohled na věc do hlavy někomu, kdo je naprosto opačného názoru.

Svůj závěr jsem začala tím, že jsem odmítla obecnou teorii, že politologie je věda. Není těžké odmítnout něčí názor, avšak předložení vlastní teze již může představovat překážku. Proto by bylo více než drzé zakončit tuto práci bez adekvátního návrhu na reformulaci. Takže *co je to politologie?*

Myslím, že ve světle argumentů zmíněných výše není těžké připustit, že politologie se nachází na pomezí umění a životního stylu.

Životní styl, protože jakmile jednou svět politiky někoho pohltí, pravděpodobnost, že ho pustí dříve je prakticky mizivá. Většinou mu to doslova přikáže jeho doktor kvůli zdravotnímu stavu je hraničící s mizivou. Jakmile jednou porozumíte systému, už není cesty zpět. Politika nás dnes provází doslova na každém kroku a ti, kteří ji rozumějí si mohou tuto omniprezenci jen vychutnávat. Pro ty opravdu schopné je to totiž svět doslova neomezených možností. Vědění totiž představuje obrovskou výhodu. A i proto opustit politicky aktivní svět vyžaduje dozajista hodně sebezapření.

A proč umění? Neboť opravdu dobří politologové jsou doslova mistry svého řemesla a stejně jako slavní malíři, spisovatelé a skladatelé i oni v jistém slova smyslu promlouvají ke svým obdivovatelům. A tato paradoxní forma implicitní komplementarity funguje (již z definice) i na druhou stranu – i jen stručný výčet směrů, autorů a děl, které se pouze dotýkají politických témat by vydal na celou další práci. Výsledky práce politologů možná nejsou umělecká díla, ale to neznamená, že nemají stejnou moc ovlivnit emoce těch, kterým jsou určeny tak jako symfonie, nebo romány. Je to jejich nesporná touha sdělit něco světu, která je staví bok po boku, i když každý jde tak trochu vlastní cestou. A opět bychom se mohli ptát, jestli je důležitější cesta, nebo cíl. Z mého přirovnání logicky vyplývá, že cíl, jenže není to cíl, který vám nakonec přinese kýženou satisfakci, je to právě ta cesta se všemi svými nástrahami a překážkami.

Přesto a právě proto věřím, že politologie je nenásilné prolnutí umění a životního stylu. Nemusíte s mojí teorií souhlasit, ale já doufám, že mě dělá lepší, a proto mi ji, prosím, neberte.

VI Použitá literatura

Primární literatura

ENCYKLOPEDICKÝ INSTITUT. *Encyklopedický slovník*. 1 vydání. Academia, 1980. 976 s.

FUKUYAMA, Francis . *Konec dějin a poslední člověk*. Praha : Rybka Publishers, 2001. 379 s.

FUKUYAMA, Francis. *Budování státu podle Fukuyamy*. Přeložil Jan Havlík. Praha: Alfa Publishing, 2004.

HUNTINGTON, Samuel P. *Střet civilizací : Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha : Rybka Publishers, 2001. 447 s.

LEHMANOVÁ, Z. a kolektiv. *Aktuální otázky globalizace*. Praha: Oeconomica, 2003. 407 s.

TOFFLER, A., TOFFLEROVÁ, H. *Válka a antiválka*. Přeložili Bohuslav Blažek a Jan Mířejovský. Praha: Dokořán a Argo, 2002. 304 s.

Sekundární literatura

ARZENBACHER, Arno. *Úvod do filosofie*. Praha: PORTÁL, 2004. 378 s.

BARŠA, Pavel. *Západ a islamismu*. Brno : --, 2001. 190 s.

HEGEL, G. W. F. *Fenomenologie ducha*. Přeložil Jan Patočka. Brno: Československá akademie věd, 1960.

HEGEL, G. W. F. *Filosofie dějin*. Přeložil Milan Váňa. Pelhřimov: Nová tiskárna, 2004.

Internetové zdroje

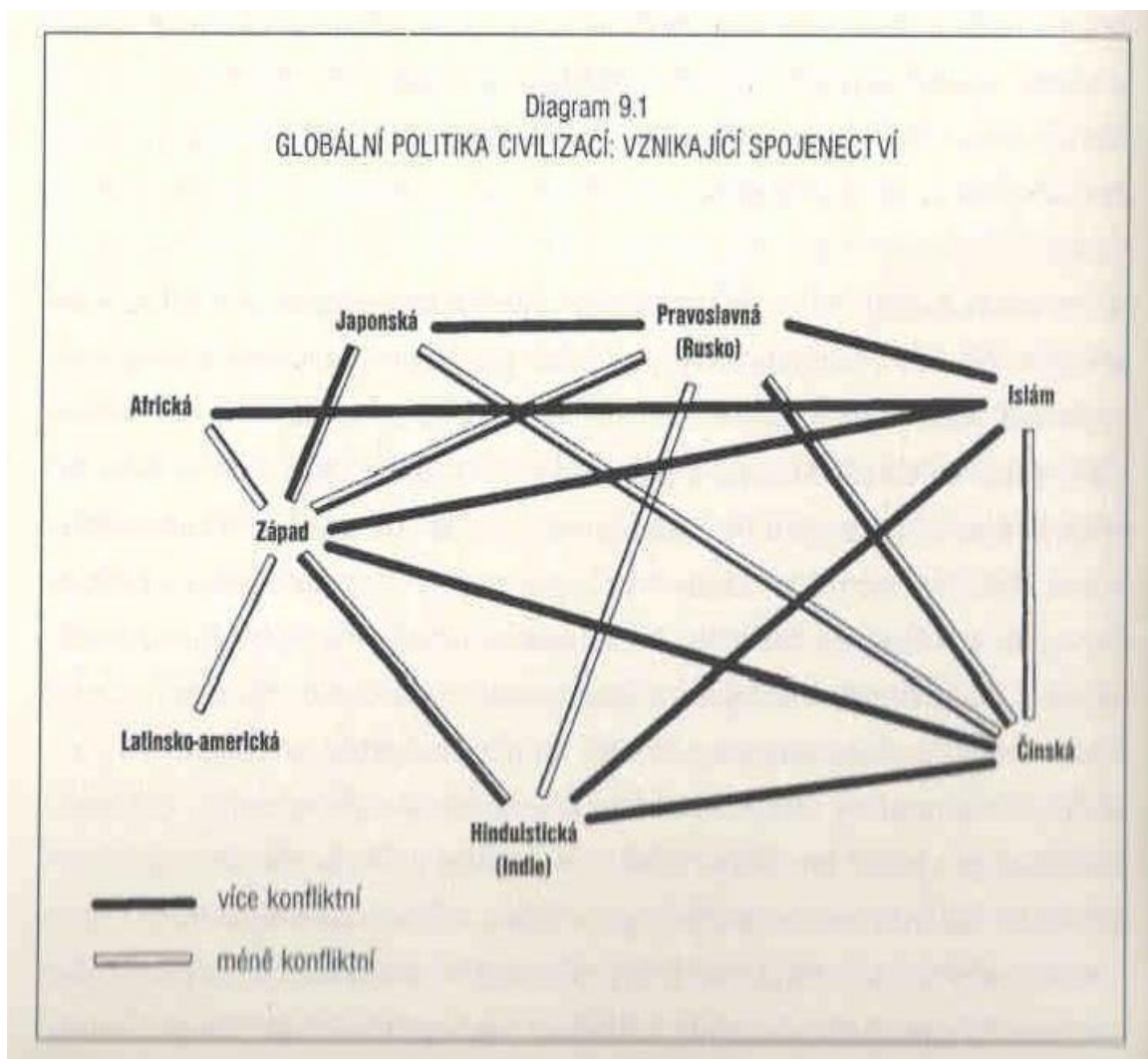
HUNTINGTON, Samuel P. The Clash of Civilizations. *Foreign Affairs* [online]. 1993, n, [cit. 2010-12-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.foreignaffairs.com/articles/48950/samuel-p-huntington/the-clash-of-civilizations>>.

FUKUYAMA, Francis . The end of history?. *The national interest* [online]. 1989, n, [cit. 2010-12-06]. Dostupný z WWW: <<http://www.unc.edu/home/rlstev/Text/Fukuyama%20End%20of%20History.pdf>>.

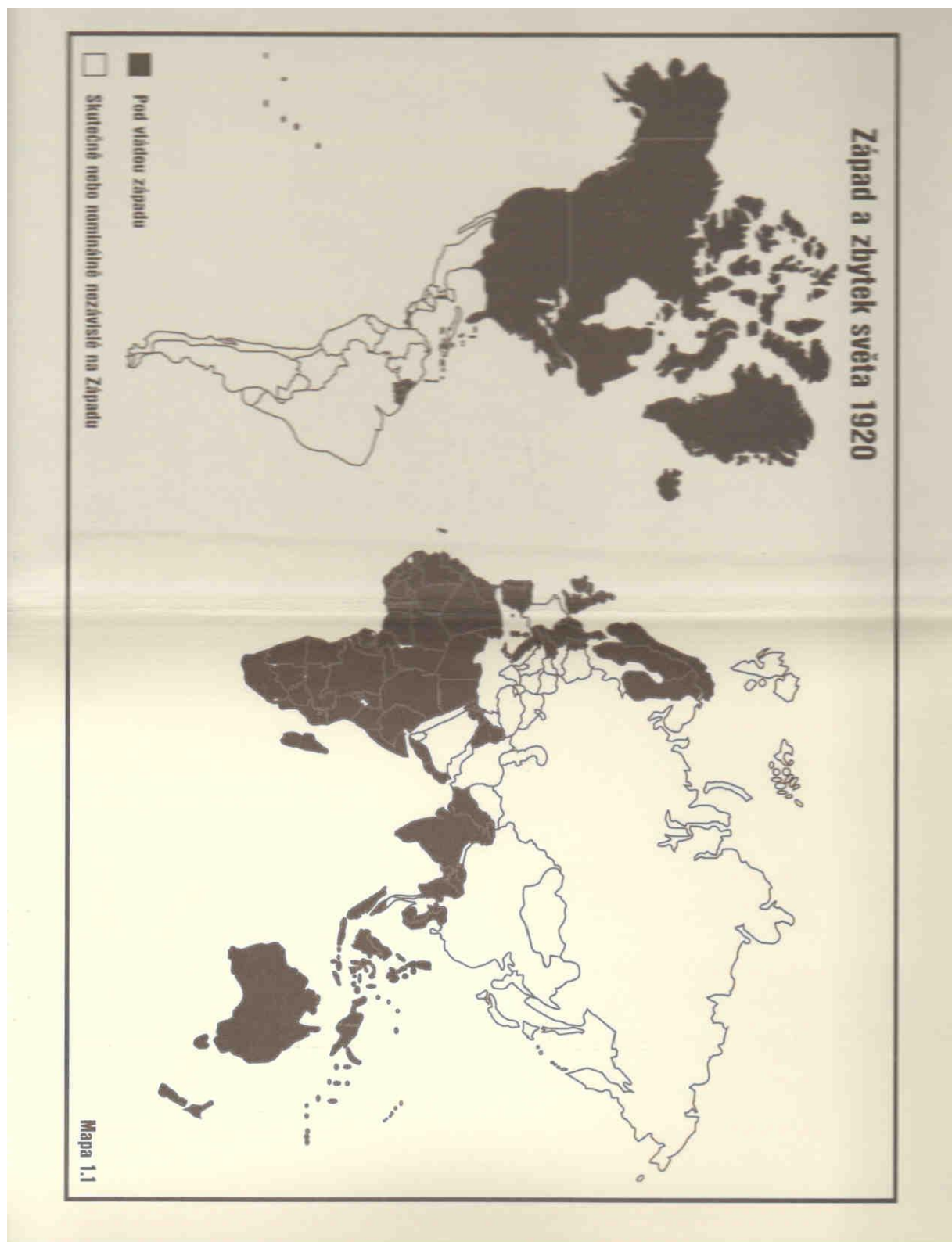
FUKUYAMA, F. *Čemu dnes čelí svět* [online]. 2009 [cit. 10.prosince 2010] Dostupné z: <http://blisty.cz/2006/5/15/art28392.html>.

In *Wikipedia : the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 2005, last modified on 19.8.2010 [cit. 2010-12-05]. Dostupné z WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/St%C5%99et_civilizac%C3%AD.

Příloha č. 1 Vznikající spojenectví

Příloha č. 2 Západ a zbytek světa 1920

Příloha č. 3 Civilizace po roce 1990

